

Allogorie Hugo Cardinalis : Plumbum, inquit, est humanitas Christi, que in fornace passionis consumpta est, ut omnes peccatorum feces a nobis separaret; et tamen jure optimo conqueri potest, quod malitie non sint consumptæ, et quod confessor frustra conflexerit, eo quod pauci pur-

gati fuerint. Qua de re ipse per Isaiam conqueritur cap. XLIX, 4: « In vacuum laboravi, sine causa et vane fortitudinem meam consumpsi. »

Tropologicæ, Prælati officium est, subditorum virtutem probare, an vera sit, an simulata, ut docet S. Gregorius, II part. *Pastor.* cap. X.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Inbet Deus Jeremiam, ut stet in porta templi, ibique increpet Judæorum idololatricam, asseratque eos nec ob templi sanctitatem, nec ob sacrificiorum frequentiam, excidium evasuros. Primo ergo, vers. 1, obtulit eam confidentiam dicentium, Templum Domini. Secundo, vers. 4, dicit eos templum fecisse speluncam latronum; illi ergo excidium simile Sulo comminatur. Tertio, vers. 16, vetat ne Jeremiaus pro eis orat, summe ira obsistat, eo quod placatus offerant regina cæli. Quarto, vers. 21, respuit eorum victimas. Quinto, vers. 30, dicit eos occidendos in Topheth, eo quod ibi filios cremarint idolo Moloch (1).

1. Verbum, quod factum est ad Jeremiam a Domino, dicens : 2. Sta in porta domus Domini, et prædica ibi verbum istud, et dic : Audite verbum Domini, omnis Juda, qui ingrediuntur per portas has, ut adoretis Dominum. 3. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel : Bonas facite vias vestras, et studia vestra : et habitabo vobiscum in loco isto. 4. Nolite confi-

(1) Hic incipit sectionis primæ sermo tertius nova signatis inscriptione, qui usque ad finem capituli continetur, quod arguit æquabilis, qui in tribus hisce capitulis servatur argumenti et sermonis tenor.

Porro hæc conicio non fuit, ut due que precedunt tempore Josie regis, habita haud longe post restauratum a Josia templum et repurgata ab eo sacra, sed probabiliter primis Joakim, filii ejus regnantis, annis; quod argumentis plurimis comprobavit Venema : « Primum enim, inquit, casus Jeremiae, quo in discrimen vite venit, infra ca. XXVI, 1-6, narratus, in principio regni Joakim, hæc ac concione repetitur in atrio templi habita, quæ, templum esse desolandum, et urbem destruendam instar Sulo, declaraverat nomine Dei. Quod nusquam tam expresse factum legitur, quam in hac concione, cap. VII, 2, 12. Accedit, cap. XXVI, non rectari concionem, sed dignum tantum in eam intendi, et narrari, quid ea occasione eveniret Jeremiae. Concio itaque, cujus summa tantum, cap. XXV, 2-6, traditur, ut ratio et occasio facti Jeremiae occurreret, alibi querenda est. Denique nonnulla in hac concione sofferant, que in tempore Josie minus quadrant. Cum enim post reformationem jam peractam statui debeat habita, quod interpretes quoque admittunt, cum quod sacra in templo hic memorentur rite exerceri, cap. VII, 21 et seq., tum quod *Liber legis* jam ponatur inventus, et in manus populi traditus, ut ex cap. VII, 8, colligitur, ubi Judæi dicunt: Lex Domini nobiscum est, nonnulla a Josia tempore aliena in hac concione reperiantur. Illius enim regis tempore vates nonnulli Hierosolymæ habitavit; quo tempore autem hanc concionem habuit, sedes illic jam firmæ erant. Quod inde colligitur, quod cap. VII, 2, simpliciter jubetur *consistere in atrio*, non vero, *adire Hierosolymam et consistere*, cum supra cap. II, 1, jubetur *ire et pronuntiare coram Hierosolymitanis*, quia tunc nondum ibi habitabat. Deinde idololatria habita hujus concionis tempore publice exercebatur non tantum in *urbibus Judææ*, verum et in vicis *Hierosolymæ* cap. VII, 17, in quo

ipsos templo, cap. VII, 30, quod primis post cultum a Josia restitutum annis et vivente eo regis locum non tenuit. Porro in *cata Hinnom* tunc liberi in hocceum Molochi cremabantur, cap. VII, 31, aris que Josias destruxerat, domi erectis. Præterea Judæi disertè dicuntur Jeremiae cohortationes respuere, cap. VII, 27, quod item e Josie illic tempore abhorret, quo verba legis recitata fuerunt, et fridus Deum inter et populum solemnè ritu renovatum. Denique nota aliqua temporis Joakim mihi in eo deprehendere videor, quod cap. IX, 24, 25, excidium Judæorum et populorum vicinorum per Chaldeos connectitur, quod Jeremia demum tempore Joakim fieri cepit, ut ex cap. XXIV et aliunde constat. Quid vero concionis loco movenda occasione dederit? Forisne illud studio, an casu et errore factum? Non liquet. » (Venema, *Commentarius ad lib. Prophet. Jerem.* in hunc locum). Hinc sententiæ adscriptæ sunt Dathius, Eiehornius, Rosenmuller et Dahler (*Jérémie traduit sur le texte original accompagné de notes explicatives historiques et critiques*, Strasbourg, 1825, pag. 83 et seq.).

Hujus concionis sunt veluti due partes, prior confutans Judæorum falsam securitatis præsumptiones, cap. VII et VIII, vers. 1-17; posterior convincens Judæos de certitudine et justitia pæne imminentes cap. VII, vers. 18-22; cap. IX, 1-26.

Præmissis igitur præambulo vel exordio ad sermonem quo a Deo mandatum accepisse de statione ad ingressum templi capiendum, et allocatione ad ingressuros faciendam, 1, 2; et summario dato hortationis et promissionis, 3; priorem partem aggreditur Judæorum falsam securitatis præsumptiones confutando.

Primo, fiducia reposita in templo. Hæc dissipatur, ostendendo primo, gratias templo promissas, conjunctas intelligi cum frequentantium religione, 4-7; secundo, eadem minime expectandas ab illius profanatoribus, 8-10; tertio, pænas his potius invenire certas, et exemplo similium jam præmonstratas, 11-13; quarto, hanc judicii formulam sic a Deo decretam, ut nec Propheta

dere in verbis mendacii, dicentes : Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. 5. Quoniam si bene direxeritis vias vestras et studia vestra : si feceritis judicium inter virum et proximum ejus, 6. advena, et pupillo, et viduæ non feceritis calumniam, nec sanguinem innocentem effuderitis in loco hoc, et post deos alienos non ambulaveritis in malum vobismetipsis : 7. habitabo vobiscum in loco isto; in terra, quam dedi patribus vestris a sæculo et usque in sæculum. 8. Ecce vos confiditis vobis in sermonibus mendacii, qui non proderunt vobis; 9. furari, occidere, adulterari, jurare mendaciter, libere Baalim, et hæc post deos alienos, quos ignoratis. 10. Et venistis, et stelistis coram me in domo hæc, in qua invocatum est nomen meum, et dixistis : Liberati sumus, eo quod fecerimus omnes abominabiles istæ. 11. Numquid ergo spelunca latronum facta est domus ista, in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris? ego, ego sum : ego vidi, dicit Dominus. 12. Ite ad locum meum in Sile, ubi habitavit nomen meum a principio : et videte quæ fecerim ei propter malitiam populi mei Israel : 13. et nunc, quia fecistis omnia opera hæc, dicit Dominus : et locutus sum ad vos mane surgens, et loquens, et non audistis : et vocavi vos, et non respondistis : 14. Faciam domui huic, in qua invocatum est nomen meum, et in qua vos habetis fiduciam; et loco, quem dedi vobis et patribus vestris, sicut feci Sulo. 15. Et projiciam vos a facie mea, sicut projecit omnes fratres vestros, universum semen Ephraim. 16. Tu ergo, non orare pro populo hoc, nec assumas pro eis laudem et orationem, et non obsistas mihi : quia non exaudiam te. 17. Nonne vides quid isti faciunt in civitatibus Juda, et in plateis Jerusalem? 18. Filii colligunt ligna, et patres succendunt ignem, et mulieres conspergunt adipem, ut faciant placentes reginæ cæli, et libenti diis alienis, et me ad iracundiam provocent. 19. Numquid me ad iracundiam provocant, dicit Dominus? nonne semetipsos in confusionem vultus sui? 20. Ideo hæc dicit Dominus Deus : Ecce furor meus, et in indignatio mea conflatur super locum istum, super viros, et super jumenta, et super lignum regionis, et super fruges terræ, et succendetur, et non exstinguetur. 21. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel : Holocausta vestra addite victimis vestris, et comedite carnes. 22. Quia non sum locutus cum patribus vestris, et non præcepi eis, in die qua eduxi eos de terra Egypti, de verbo holocausta, tum, et victimarum. 23. Sed hoc verbum præcepi eis, dicens : Audite vocem meam, et ero vobis Deus, et vos eritis mihi populus : et ambulante in omni via, quam mandavi vobis, ut bene sit vobis. 24. Et non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam; sed abierunt in voluntatibus, et in pravitate cordis sui mali : factique sunt retrorsum et non in ante, 25. a die qua ingressi sunt patres eorum de terra Egypti, usque ad diem hanc. Et misi ad vos omnes servos meos prophetas per diem surgens diluculo et mitteus. 26. Et non audierunt me, nec inclinaverunt aurem suam; sed induraverunt cervicem suam : et pejor operati sunt, quam patres eorum. 27. Et loqueris ad eos omnia verba hæc, et non audient te : et vocabis eos, et non respondebunt tibi. 28. Et dices ad eos : Hæc est gens, quæ non audivit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam : peritit filies, et ablata est de ore eorum. 29. Tonde capillum tuum, et projice, et sume in directum planetum : quia projecit Dominus, et reliquit generationem furoris sui, 30. quia fecerunt filii Juda malum in oculis meis, dicit Dominus. Posuerunt obediencia sua in domo, in qua invocatum est nomen meum, ut polluerent eam : 31. et edificaverunt excelsa Topheth, quæ est in valle filii Ennom : ut incenderent filios suos,

de justitia convicto fas sit intercedere, nec sperare ut deprecato pro populo propter paucos, qui in eo sint, plus, diciturum illi exitum avertere possit, omnes enim æque corruptos esse, et omnis ætatis et sexus homines in paribus sacriliis, que falsis diis sint offerenda, summo studio occupatos, 16-20.

Secundo, spes capta a sacrificiis. Hæc eripitur, indicando : primo, obediencia pretium a Deo haberi majus

quam victimarum, 21, 22; secundo, involuntarie crimine apud Judæos hactenus fuisse commune et in præsens repetitum, 24-28; tertio, profanationem idololatricam, templo et vicinie imbutam, esse causam tam imperati Prophete locutus, 29-31, tum decreti velle excidium, 33-34; tum inferentis mortuorum sepulchris et ossibus violationis, cap. VII, 1, 2; tum denique sententia reatorum desperationis, 3.

et filias suas igni: quæ non præcepi, nec cogitavi in corde meo. 32. Ideo ecce dies venient, dicit Dominus, et non dicitur amplius, Topheth, et Vallis filii Ennom: sed Vallis interfectionis et sepelient in Topheth, eo quod non sit locus. 33. Et erit morticinium populi hujus in cibos volucris cæli, et bestiarum terræ, et non erit qui abigit. 34. Et quiescere faciam de urbibus Juda, et de plateis Jerusalem, vocem gaudii et vocem lætitiæ, vocem sponsi et vocem sponsæ: in desolationem enim erit terra.

3. STA IN PORTA DOMUS DOMINI (sta in porta Orientali templi, quæ celeberrima erat et maxime frequentata, inquit Vatablus et Isidorus), ET PRÆDICA IBI, — ut ab omnibus egredientibus et ingredientibus audiaris.

3 et 4. BONAS FACITE VIAS VESTRAS (corrigite mores vestros). NOLITE CONFIDERE IN VERBIS MENDACI (quæ vobis ingerunt falsi propheta) DICENTIS: TEMPLUM DOMINI IPSI — (ita Hebræus), scilicet Judæi sunt, id est ad templum Domini pertinent: quia in sua urbe habent templum, in coque Deum colunt, q. d. Ergo non vastabuntur a Chaldeis: nec enim sinet Deus templum suum pollui. Sed falluntur: Deus enim non propter locum gentem, sed propter gentem locum elegit, II Machab. v. 19. Querit enim Deus templum spiritale, in quo habitare sua fides, sancta conversatio omniumque virtutum chorus, ait S. Hieronymus, q. d. Personata hæc meminitio aut templum vobis non proderit, nisi cessetis a furtis, adulteris, cadibus, idololatria. Unde sequitur vers. 9: « Furari, occidere, » q. d. Cum tamquam furari, occidatis, etc.

Nota: Ter repetunt « templum Domini, » quia tres erant templi partes, et quasi tria templa, scilicet atrium, Sanctum, et Sanctum sanctorum. Ita Vatablus, Isidorus et Hebræi; vel, ut Chaldeus et Hugo, ob tria anni festa, quibus tenebantur templum adire: putabant enim Judæi se hæc ratione omnia scelera expiare; vel, ut Lyranus, ob firmitatem spei, quam habebant Judæi in templo. Quarto et simplicissime, quia sæpissime id dicebant, et os Jeremie claudebat per « templum Domini. »

Per templum autem intelligunt omnem externum et publicum Dei cultum, qui fiebat in templo: per illum enim putabant Judæi se placare Deum, omniaque peccata sua expiare. Simile est Isaia LXVI, 1. Recte S. Hieronymus ad Paulinum: « Non Hierosolymis fuisse, sed Hierosolymis bene vixisse laudabile est. Et de Hierosolymis, et de Britannia æquæliter patet aula cœlestis. Noli respirare ad phalæras et nomina vana Catonum. Esse Christianum grande est, non videri. »

Præclare quoque S. Bernardus. serm. De signo, feno et stipula: « Nusquam, ait, est securitas, fratres, neque in celo, neque in paradiso, multo minus in mundo. In celo enim cecidit Angelus sub presentia divinitatis; Adam in paradiso de loco voluptatis; Judas in mundo de schola Salvadoris. Hæc idcirco dixerim, ne quis sibi de loco isto blandiatur, quia dicitur: Locus iste sanctus est

quia non locus homines, sed homines locum sanctificant. Auctor serm. ad Fratres in eremo, apud S. Augustinum, serm. 10: « Tæce, ait, in solitudine sumus, in eremo sumus; locus tamen non facit sanctos, sed operatio bona locum sanctificabit et nos. » Et mox: « Peccavit enim Angelus in celo, peccavit Adam in paradiso; et tamen nullus locus sanctorum illo erat. Si enim habitorem loca bene possent, nec homo, nec Angelus a dignitate corruissent. » Denique S. Augustinus in Sentent. num. 6: « Vera, ait, confessio benedictus est, cum idem est sonus oris et cordis. Bene autem loqui et male vivere, nihil aliud est quam se sua voce damnare. » Et num. 76: « Recte in Dei laudem psallit, cujus opera cum voce concordant. Nam finito carmine, vox tacet. In bonis autem actibus vita permanens nunquam reticet ejus gloriam, quem in se gaudet operari. »

Symbolice et propheticè, ter dicit « templum Domini, » de tribus templi edificationibus locutus: mendaces scilicet appellat eos qui sibi tertium templum vane promittunt, scilicet primo, Salomonis; secundo, Zorobabelis; tertio, Messiam, quem ipsi frustra expectant, uti Petrus Nigri contra Judaeos Ratisbonæ induxit, ut ex eo Vilalpando, tom. II, part. II, lib. V, dist. 14, cap. LXVIII, pag. 575.

5. SI BENE DIXERITIS. — Corrige cum Romanis, Hebræo, Septuaginta, si bene dixeritis, id est si rectas feceritis vias, id est actiones vestras. 7. HABITABO VOBISCUUM IN LOCO ISTO. — Legit interpretes שְׁכַנְתִּי שכנתי in Cal, id est habitabo; jam legitur שכנתי שכנתי in Piel, id est habitare vos faciam, firmiter vos colloco in terra ista.

Mystice, Deus habitat nobiscum: primo, p. fidei constantiam. Ephes. iii, 17: « Christum h. bitare per fidem in cordibus vestris. » Secundum per fraternæ dilectionis concordiam. Matth. xviii, 20: « Ubi enim sum duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. » Tertio, per præceptorum obedientiam. Joan. xiv, 23: « Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. » Quarto, per contemplationem. Apocal. iii, 20: « Ego sto ad ostium, et pulso; si quis audierit vocem meam, intrabo ad illum, et cenabo cum illo. » Ita D. Thomas.

8. CONFIDITIS VOBIS IN SERMONIBUS MENDACI, — in verbis vanis, pravis et mendacibus, quæ sequuntur, scilicet « furari, occidere, » etc., ac presertim in eo quod post hæc scelera « dixistis » et dicitis:

« Liberati sumus, eo quod fecerimus omnes abominationes istas. »

9. FURARI, OCCIDERE, etc. — Id est, ut Septuaginta, furari, occiditis, etc., et, ut Chaldeus vertit, fures, homicidæ estis, etc., interimque venistis et venitis in templum, ac dicitis: Liberati sumus a sceleribus nostris, eorumque panis, per ingressum in templum; ideoque nulla plaga eveniet nobis, « eo quod, » id est quamvis, tales abominationes « fecerimus. » Ita Vatablus, Pagninus, Maldonatus et alii. Hæc enim erat vana eorum confidentia, qua vers. 4 jactabant, « templum Domini, templum Domini. »

Est triplex hebraismus. Primo, quia ponitur infinitivus pro indicativo vel præterito: « furari, » id est furamini vel furati estis. Secundo, quia subintelligitur litteræ serviles, id est conjunctiones: interim, tamen, etc., juxta Canon. XXIV. Tertio, quia eo quod ponitur pro quamvis. Sic quia, quoniam subinde ponuntur pro quomodo, ut Psalm. LXXVII, 19 et 20: « Numquid poterit Deus parare mensam in deserto? quoniam percussit petram, et fluxerunt aquæ: » quoniam, id est quamvis. Sensus enim est, quamvis Deus percussa petra dederit ex ea nobis aquam, numquid idcirco poterit nobis dare panem? Isaia XII, 1: « Confitebor tibi, Domine, quoniam iratus es mihi, » hoc est, laudabo te, esto mihi sis iratus. Quin imo hæc voces causales subinde non causam, sed effectum significant, ut Isaia LXXI, 4: « Spiritus Domini super me, eo quod unxit me, » quod Septuaginta et ex his Christus, Lucae iv, 18, vertit, « propter quod unxit me, » ubi in Hebræo est שָׁחַן שָׁחַן, quod voce et significatione affine est voci lemaan, quæ est hoc loco. Hebraice pro furari est חָגַמְוֹ חָגַמְוֹ, id est an furari; unde aliqui sic vertunt: An furando, occidendo, etc., venistis coram me? Alii: Numquid furabimini, occiditis, etc., et venistis coram me? Alii planissime vertunt: An furando, occidendo, etc., id est an postquam furati fueritis, occideritis, etc., venistis in templum meum, et dicitis: Liberati sumus? Hic sensus consentit cum versione nostri Interpretis, et sensu paulo ante dato, itaque explicat Vatablus, Maldonatus, Pagninus et alii.

10. LIBERATI SUMUS. — Ita Hebræus, Chaldeus et passim interpretes. Solum Septuaginta vertunt: Adstantissimi a facinorosis omnes abominationes istas; quasi hæc sint verba mendacii in quibus confidebant, vers. 8, scilicet quod, cum furarentur, occiderent, etc., negarent tamen se furatos esse, occidisse, etc.

Eo quoque fecerimus, — id est quamvis fecerimus, ut dixi vers. 8. Sanchez « eo quod » accipit non ut adverbium, sed ut pronomina, q. d. Liberati sumus eo, id est ab eo, scilicet peccato, quod fecimus. Verum textus non habet fecimus, sed fecerimus. Adde Hebræum lemaan non esse pronomem, sed adverbium significans quia, eo quod. Alii explicant, q. d. Venistis in templum ut gratias agatis,

quod furta et homicidia vestra vobis bene successerint. Alii vertunt, ut faciamus, id est ut amplius furemur et occidamus. Hebræum enim לָמַן lemaan, quando præcedit infinitivum, proprie idem valet quod ut vel ad. Alii, ut faciatis, q. d. Nihil petitis in templo, quam opem ad furandum, occidendum, etc., aut, q. d. Cum tam facile, scilicet solo ingressu in templum, liberemur a peccatis et flagellis, hinc securi illa iterabimus et perpetrabimus. Ita Chaldeus et Isidorus. Hæc versiones majorem ostendunt impudentiam Judæorum in suis peccatis: nostra tamen versio planior est et aptior.

Denique S. Hieronymus, Hugo, Lyranus et Dionysius explicant, q. d. Hi Judæi sunt tam impii, ut dicant se a peccatis et plagis liberatos esse per abominationes suas, id est per sua furta, homicidia, Dei contemptum et idololatriam: putant enim ipsi se sua pervicacia et audacia vincere, imo vincere Numinis manus, ut non audeant, ut non dignentur tam impios et perditos punire: sicuti pueri subinde sua protervia vincunt, et quasi obstupescunt molli magistri clementes manus, ut eos non castiget, timens ne fiant deteriores.

11. NE QUODI SPELUNCA LATRONUM FACTA EST DOMUS ISTA IN OCVLIS VESTRIS? — ut scilicet in templo quasi antro et spelunca sua, versentur fures, homicidæ, perjuri, etc., de quibus præcessit, Ita Vatablus, Hugo, S. Thomas, Chaldeus; vel, ut Lyranus, q. d. Sicut latrones speluncas habent pro refugio (1): ita hi se puros et tutos putant si templum adeant, ibique sacrificia etiam ex rapto offerant. Sed falluntur, « quia ego sum, » qui « vidi » scelera eorum, quæ ipsi putant vel occulta, vel explata per sacrificia in templo oblata. Ego sum qui ea annotavi, ut brevi ea vindicem et puniam. Victimæ enim eorum non possunt me excecere, aut oculos mihi velare. Huc alludit Christus, Matth. xxi, 13, dicens: « Scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illam speluncam latronum. »

12. ITE AD LOCUM MEUM IN SILO, UBI HABITAVIT NOMEN MEUM, — id est, ut Chaldeus, majestas mea, id est ego ipse; arca enim ante edificatum a Salomone templum, erat in Silo urbe tribus Ephraim. Verum Silo vastavit Deus propter peccata incolarum, Psalm. LXXVII, 60; et pari modo se Jerusalem cum templo vastaturum ob Judæorum peccata hic comminatur. Unde subdit:

13. ET LOCUTUS SUM AD VOS MANE CONSERGENS. — « Mane, » id est tempesive, sollicitè, vigilantè. Secundo, a mane, » id est opportune. Mane enim animus aptior est ad audiendum et cogitandum rationally, eaque quæ Dei sunt. Ita S. Hieronymus. Sic etiamnum Deus mane suscitavit nos per Angelos, et ad bonum hortatur. Hinc Plutarchus, li-

(1) Imaginem Michaelis notat desumptam esse a speluncis Palestinæ subterraneis, in quibus, testis Josephus (De Bello Jud. lib. I, cap. xvi, § 4. Antiq. lib. XV, cap. 7, § 4, saepe latrones commorari solebant.

bro *Quod in principe requiritur doctrina*: Persarum, ait, rex unum habebat eubicularium, qui id officii habebat, ut mane ingressus regi diceret: « Surge, rex, atque ea cura, quae te curare voluit Mosoromesdes, » id est bonus lunis genis.

44. 14. FACIAM DOMUI HOC, SICUT FECI SILO, — sicut tabernaculum meum in Silo everti, cum arcam permisi capi tempore Ieli a Philistinis ob scelera Silonitarum et Israelitae; et deinde sub Jeroamo totum Israel, ac consequenter Ephraim, in qua erat Silo, deserui; neque et mei cultum cum arca translati in Juda et Sion, ac tandem omnes decem tribus ob idololatriam in Assyrium captivas duci permisi: ita multo magis vobis, o Judaei, qui haebistis Dei cultum, qui quae graviora quam Israelitae scelera perpetrastis, idem excidium et captivitatem Babylonicam infligam, atque tam lemplo huic, quam urbi et incolis ejus, vassitatem afferam. Ita Theodoretus et alii.

18. SICUT PROJECI, etc., EPHRAIM, — id est decem tribus, quae a Prophetis vocantur « Ephraim: » primo, quia inter eas fortissima erat tribus Ephraim; secundo, quia primus earum rex Jeroam fuit ex Ephraim; tertio, quia idem regnum constituit in Samaria, quae erat in Ephraim.

Nota: Projecit Deus Ephraim, primo, quando arcam cum religione ex Silo translati in Judam et Sion, ut dixi; secundo, anno 6 Ezechie, qui fuit 9 Osee regis Israel; et cap. xvii, 30: « Non decem tribus ab Assyris, IV Reg. cap. xvii, 6.

16. TU ERGO NOLI ORARE PRO POPULO HOC — tam impio, rebeli et obdurato. Sentit Deus se ligari precibus, ne impios puniat. Sic ait Moysi, Exodi cap. xxxii, 10: « Dimitte me ut irascatur furor meus. » Porro optat et gaudet Deus sibi in vindicta resisti, ligarique manus. Hoc est enim quod dolens queritur, Ezech. cap. xii, 5: « Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel; » et cap. xvii, 30: « Quosivi de eis virum, qui interponeret seipsum, et staret oppositus contra me pro terra ne dissiparem eam; et non invenit. »

Nec assumas pro eis laudem, — scilicet Dei, id est orationem; prima enim orationis pars debet esse Dei laus et gratiarum actio. Rursum: « O ratio est Deo sacrificium, oranti subsidium, demoni Bagellum, » ait S. Augustinus. Vatablus vertit: *Ne assumas pro eis clamorem; Hebraeorum enim פתן* significat clamare voce contenta et effusiva; unde et raris ab Hebraeo rana nomen impositum esse censet Christophorus a Castro; clamosa enim sunt ranae; secundo, Sanchez: *Neque assumas pro eis laudem*, hoc est, inquit, ne affers pro eis oblationem aut sacrificium. Sicut enim voce, sic et munere, ac praesertim sacrificio, laudatur Deus. Sic Is. lx dicitur: « Omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem Domino annuntiantes. »

18. FILII COLLEGIT ligna, — g. d. Omnes qui in familia sunt, aliquid conferunt et cooperantur

idololatriae, scilicet quisque confert id quod sibi proprium est. Proprium enim est peiorum stipulas et ligna colligere, virorum furnum accendere, mulierum pinsere placentas. Tantum est eorum studium, tantus ardor colendi idola.

MULIERES CONSPERGUNT ADIPEM. — Hebraice est, ponunt conspersioem, sive massam et pastam; conspersioem enim vocat facinam, arcam, salem, butyrum commixta et conspersa, ex quibus faciebant placentas.

REGINA COELI. — Interpres hebraice לַמֶּלֶכֶת *lemalecat*, jam aliis punctis legunt לַמֶּלֶכֶת *lemlechet*, id est operi; vel, ut alii vertunt, opere celi, g. d. Faciunt placentas rotundas et stellatas imprimuntque eis figuram stellarum, ut significet se eas reginae celi et stellarum offerre: opus ergo celi vocantur placentae stellatae, quae sunt instar stellarum celi. Septuaginta vertunt, *millia celi*; Vatablus, *machinae celi*; Chaldeus, *sideri celi*. Jam per haec Vatablus solem accipit; Kimchi et Pagninus Saturnum, qui et Moloch et Melchom dicitur.

Optime S. Hieronymus et S. Thomas, « reginae celi, » inquit, id est Lunae, quam Dianam seu Phoebe Gentiles vocabant, quasi quae esset Phoebi, id est Solis, soror: celi enim rex est Sol vel Jupiter. Regina ergo est Luna, ob magnitudinem et splendorem, et quia praest noni: unde et Luna dicta est a *lucendo*, quod sola noctu luceat, ait M. Varro; indeque noctilua est appellata. Huic Judaeos sacrificasse patet tum ex hoc loco, tum ex cap. xiv, 17, 18, 19, et 25. Sic Ethnici olim placentae genus, quod *pacis*, id est bos, a cornium similitudine appellabant, Lunae offerebant. Sic alii Dianae, id est Lunae, *agrippas*, id est placentas, affixis circummebra accensis cereis in templo Munichia dicto offerebant, teste Polluce, lib. VI, cap. xiv, Hesychio et Eustathio, *Phid.*

Hic comparat Epiphanius, *haeresi* 79, in Arabia Collyridianos haereticos, qui certas habebant mulieres, quae in curru sellave ornata, ac velo passo obducta, collyrida sive placentam festo quadam per aliquot dies proponere, ac B. Mariae quasi deo offerre solebant, et inde simul omnes congregatae participabant. Damna enim haec idololatriam: nam B. Virgini hyperulida debetur et competi, non latra, ac consequenter nec sacrificium.

Porro post Christum Prodicus philosophus, teste S. Epiphano, docuit unam esse Deum. Sic et Manichaei solem et lunam adorabant, teste S. Augustino, lib. XIV *Contra Faustum*, cap. 21. Dicebant enim thronum Christ esse in sole, sapientiam in luna, spiritum in aere, ut refertidem Augustinus, lib. XX *Contra Faustum*, cap. vi. Insuper Mahomet in Alcorano sanxit cultum Cubar, id est lunae. Denique apud Christianos manserunt ethnicissimi reliquiae, dum, deficiente luna,

acclamabant ut luna ex hoc suo quasi animae deliquo, ad se suamque lucem et plenitudinem rediret, quae acclamationes sustulerunt S. Ambrosius Mediolani, et S. Augustinus in Africa, ut ipso testatur serm. 243 *De Tempore*. Putabant enim Gentiles lupam in defectu a dracone ore apprehendi; itaque ne eam draco devoraret et absorberet, succlamabatur, putantes se clamoribus repellere draconem ut eam revomeret.

Denique probabile est quod censet Sanchez, Moloch vel Melech, vel Melchom, fuisse solem, qui est *Melch*, id est rex celi, indeque Lunam, quae Solis est soror et Phoebe, dictam esse *Melcha*, id est reginam. Confirmatur id, primo, quia Lucifer antecedit solem, sic deum Moloch antecedit Rempham, id est Lucifer, sive gemma in corona Melchom referens luciferum, ut docent S. Hieronymus in cap. v *Amos*, Lyranus, Beda, et Glossa in illud *Act. cap. vii*: « Suscepistis tabernaculum Moloch, et sidus dei vestri Rempham. » Secundo, quia Melchom habuit coronam gemmis quasi sideribus radiantem, I *Paral. xx*. Porro radii hujus coronae videntur fuisse instar radorum solis, ut fuerunt coronae regum Persarum. Tertio, quia Gentiles et Judaei suos infantes immolabant Moloch, cremando eos igne, eo quod putarent solem esse igneae naturae. Unde Poeta:

Vos, aeterni ignes, et non violabile nomen,
Testor.

Verum de Moloch fuse disserunt *Levit. cap. xviii, vers. 21.*

19. NUSQUID HE AD IRACUNDIAM PROVOCANT? NONNE GENITISSOS? — g. d. Putant se hac idololatria nihil movere bilem aut dolorem (Hebraeorum enim *END* eas, non tantum iram, sed et dolorem, tristitiam, omnemque animi molestiam et ægritudinem significat); falluntur, ego sum *אפפז*, potius se perdant, et sibi provocant ac conciliant iram et ulionem meam, quae fiet ut sibi irascantur et indignentur, quod suis sceleribus sibi accessiverint ad suam ignominiam. Ita S. Hieronymus et Vatablus.

20. ECCE FERON HEUS, etc., CONFLATUR SUPER LOCUM ISTUM. — Pro *conflatur* Septuaginta et Chaldaei vertunt, *effunditur*; Vatablus, *liquefactus est ut plantatum*. Est metaphora a fornacibus in quibus conflantur ferrum et metalla, g. d. Sicut VI ignis candat ferrum, liquefit et effunditur quasi torrens ignis: sic et indignatio mea ebullit et aequitur, brevique effundetur in Judaeos. Antro opalibus dantur Deo ira, indignatio, furor, quia Deus acriter punit fontes uli homo, sed homo ex ira et passione, Deus ex ratione et justitia.

21. ADITE, — g. d. Adite sane holocausta holocensis et victimis pacificis, indeque de more juxta legem, *Levit. cap. vii, 16*, comedite. Est ironia, g. d. Holocausta haec me non placebunt, nec

vobis proderunt, quia ea nihili pendo, quamdiu mores vestros non corrigitis (1).

22. QUIA, etc., NON PRÆCEPI EIS IN DIE QUA EDUXI VOS DE TERRA AEGYPTI, DE VERBO HOLOCAUTOMATUM. — Hoc verum esse, inquit S. Hieronymus, patet ex Exodo, ubi Deus primo dedit Judaeis Decalogum in tabulis lapideis, quasi potissimum sui cultum et puram religionem; deinde post offensam idololatriae, adoratumque vitulum postea jussit, ut magis sibi quam demoni et vitulo sacrificarent, ac certas ovium, boum et hircorum victimas sacrificari præcepit. Licet enim, *Exodi cap. xx, 24*, jubet Deus fieri altare, tamen nullas determinat aut praescribit victimas in eo offerendas; illas enim postea praescripsit in Levitico. Tantum ergo jubet ut victimas quas offerre sponte voluit, in altari terreo offerant. Rursum, *Exodi cap. xxix*, praescripsit quidem victimas offerendas in consecratione sacerdotum, sed illa sacerdos tangunt potius quam populum; ne pro populo, sed pro consecratione sacerdotum jubentur offerri. At post adoratum vitulum, *Exodi cap. xxxii*, mox in *Levit.*, certa holocausta, certasque victimas pacificas, et pro peccato sibi immolari praecipit.

Idem docent Irenaeus, lib. IV *Contra Haeres.*, Rabanus, Hugo, S. Thomas, Dionysius et Lyranus, g. d. Rationem et modum sacrificandi in Levitico Judaeis praescripsit, non propter me, quasi ego itegeam, aut odore carnum deleat, uti Gentiles putabant suos deos, id est demones, his delectari (idem putant aliqui Patres, qui opinati sunt S. harum victimarum vaporibus vivere et pasci demones, habereque corpus spirituale: inter quos a diserte id docet S. Augustinus, vir tanti ingenii et doctrinae, lib. X *Civit. xi*). Sed propter vos ea praescripsit, ut scilicet his vos in meo cultu dedinerem, ne ad vitulos et idola gentiumque sacrificia descisceretis; unde initio legis tantum praecipit ut audiretis me, nunquam sacrificia praecipit, sed vestro arbitrio ea relicturus, uti ante legem ea reliqui, nisi pronos vos scivissem in sacrificia gentium. Ita Theodoretus, Hugo, S. Thomas et passim Patres.

(1) Recte observat Kimchi, hisse verbis non contineri mandatum approbantis aut cupientis, sed repugnantis; veluti cum quis alteri dicit: *Fac quicquid volueris, nihil tamen tibi proderit*. Constat, inquit Rosenmuller ad hunc locum, primarium genus sacrificiorum holocausta fuisse, quae tota igne absumenda essent, in reliquis autem sacrificiis victimam partem haud contemnendam cesso in usum offerentis, ut ipse, quibuscumque vellet, rito vesci ea possit. Creditibile autem est, Prophete remissionem in colendo Jova sultana gravissimam proferant, Judaeos vel dicitis vel animo objeisse: nam esset istam reprehensionem, ne holocausta quidem a se intermitteri, quae, quod integra Deus soli sibi vindicat, offerenti ne minima quidem hostiae parte relicta, sumptuosior sint, nec nullius pretii munera. Itaque negat Jova, se holocausta magis aestimare, quam reliqua sacrificia salutaria, licere per se, ut utrumque sacrificiorum generum eodem modo habeant Judaei, et ipsis holocaustis non minus, ac reliquis victimis, vesci pro lubitu possint.

Allier respondet Sanchez Deum precepisse quidem in deserto sacrificia, sed noluisse ut precepta hæc vim haberent obligandi, donec ingressi in Chanaan Hebræi, eam subactis Chananæ quiete et pacifice possiderent; tunc enim non ante certus a Deo definitus fuit locus tabernaculi et altaris, in quo hæc sacrificia offerenda erant. Idem docent Abulensis, in cap. xviii *Josue*, Quæst. I. et Serarius Quæst. XI, in cap. xviii *Josue*, imo idipsum docet Moses, *Deuter.* cap. xii, 4 et seq. Prior explicatio uti communior, ita est germanior, omnemque difficultatem exhaurit.

24. FACTIUS SENT RETRORSUM, ET NON IN ANTE, — id est primo, facti sunt aversi a me, et a mea voluntate, uti sunt qui terga vertunt dominis suis; secundo, retrocesserunt, et non promoverunt; unde explicans vers. 28, ait: « Et pejus operati sunt quam patres eorum; » tertio, præterita uti Egyptias ollas repetunt, futura contemunt, propterea palinurus adversa, nihilque eis succedit prospere.

En contrario, monet Apostolus, ut quæ retro sunt obliviscentes, ad anteriora nos extendamus, euntas de virtute in virtute.

28. PERIIT FIDES. — Perit in plerisque Judæis Dei fides et religio vera. Ita S. Hieronymus, Theodoretus et Rabanus; secundo, « perit fides, » id est veracitas, fidelitas, quia perierit omnes dolos et mendacia meditatur et loquuntur.

29. TONDE CAPILLUM TUUM, — scilicet tu, o Jeremia, ut significes et hoc schemate representes Judæos, qui quasi capillitium, ornamentum et diademata erant Dei, a Deo reseccandos et proficiendos esse, ut in omnem ventum plagamque mundi dispergantur, et quasi peripessa a Gentibus concitentur, et in sterquilinum projiciantur, ibique putrescant; idem enim hæc pilorum reseccatione significavit Ezechiel, cap. v, 1. Ita Hugo, S. Thomas, Lyranus et Dionysius. Unde Maldonatus censet Jeremiam quasi Nazareum, intonso hucusque fuisse capillo. Sic et Sanchez; licet enim, inquit, in Hebræo sint verba feminina, tamen illa præ masculinis sumuntur; jubet enim Deus Propheta, ut feminarum assumat ejulatium, id est clarum et sonantem: nam viri in luctu potius gemunt quam plangunt. Rursus aludit ad præfatas, quæ lamentationi præerant, *g. d.* Intra præfatarum plange.

Verum, quia precessit immediato: « Et dices ad eos, etc. tonde capillum tu, » etc. Hinc secundo melius, « tonde, » scilicet tu, o Jerusalem, cum tuis filiis et incolis Judæis; nam in Hebræo omnia hæc verba sunt feminina.

Nota: Tondebant veteres comam, primo in signum luctus; secundo, in signum servitutis; servus enim tonsa coma signum erat subjectionis, uti est et feminis subditis marito, I *Cor.* cap. xi, 6 et 10. *g. d.* O Jerusalem, capieris; ergo tanquam captiva, tonde capillum.

SUME IN DIRECTUM PLANGITUM, — *g. d.* Pone co-

ram præcisam coram te, ut recta oculis in eam directis plangas quasi super mortuum: ita Lyranus et Hugo; secundo, Septuaginta pro *שֵׁשׁ שֵׁפַחַי*, legentes *שֵׁשׁ שֵׁפַחַי*, vertunt: *Sume in lobis plangitum*, id est loquere plangentis more; tertio, Vatablus, Pagninus et Kimchi legentes *שֵׁפַחַי*, vertunt: *Sume super vertices et montes plangitum, g. d.* Vide excelsa, ubi idola coluisti ob quæ jam vastaris: ibi ergo plange ubi peccasti; quarto et optime, « sume in directum plangitum, » id est clama reela in altum, extende vocem plangitum contentam in locum directum, id est altum et excelsum, scilicet super montes, ut ab omnibus audiaris; hoc enim exigit Hebræum *שֵׁפַחַי*.

RELIQUIT GENERATIONEM FURORIS SUI. — Reliquit Deus gentem Judæorum cui iratus est, in quem sevit et quasi furit. Hæc generatio furoris Dei a Paulo, *Rom.* ix, vocatur « vasa ire apta in interitum. » Peccator ergo est quasi scopula furoris Dei, in quem ipse omnia sua tela et sagittas collinat et conjicit.

30. POSUERUNT OFFENDICULA, — id est idola et statuum Baal in templo, ut patet *Ezech.* viii, 3, scilicet id fecit Manasses, IV *Reg.* xxi, 4 et 5. Ita S. Hieronymus et Theodoretus.

31. EXCELSA TOPHET. — « Excelsa, » scilicet altaria, quæ excelsa in excelsis collibus aut montibus erigebant. Ita Septuaginta et alii.

Quæres quid sit Topheth? Dico primo: Topheth non fuit idolum, ut volent Theodoretus et Lyranus, sed lucus sive sylvia, in qua erat delubrum sive templum Moloch. Situm erat Topheth in gehennon, i. e. in valle amenissima florum Ennom prope Jerusalem, quæ Silo fontibus irrigabatur.

Dico secundo: Hebræum Topheth deduci potest primo, a radice *תפ* *pala*, id est illicere, sed necesse; unde Theodoretus, Quæst. xxvi in IV *Reg.* Topheth, ait, casum significat; secundo, S. Hieronymus: Tophet, inquit, interpretatur latitudo, a radice *תפ* *pala*, id est dilatavit: erat enim locus impiorum latissimus et capacious; tertio, alii Topheth deducunt a radice *תפ* *vapha*, id est pulcher fuit: erat enim vallis amenissima; quarto, Franciscus Forerius in *Isaie* xxx, putat dici Tophet quasi mopheth, id est portentum: instar enim portentum erat, quod ibidem filios proprios idolo Moloch immolarent; quinto et optime, Tophet dictum est *תוף* *toph*, id est tympanum quod pulsabant hi idololatræ, ne vagitus parvulorum occisorum audirentur a parentibus. Ita R. Abraham, Lyranus et alii. Quocirca fabulosum et ridiculum est, quod Hugo Cardinalis ex Hebræis scribit in *Isaie* cap. xxx, vers. 33, oimrum gehennam esse nomen Græcum, topheth Hebræum, quod significet tophos (quos Itali vocant *tufos*) lapides concavos in modum pumicis, inter quos nutriebatur ignis indeficiens et perpetuus. Patet enim gehennam esse Hebræum nomen, non Græcum, eoque ac topheth Hebræum esse, non Latium tophos. Tale quoque est quod Auctor libri *De Nomin. Hebr.*

apud S. Hieronymum scribit gehennam idem esse quod vallem gratitiam, a *גיה* *ge*, id est vallis, et *תה* *thai*, id est gratia, vel *גיהן* *chinnan*, id est gratia. In inferno enim non est locus gratiæ, sed justitiæ et vindictæ.

Dico tertio: Censet S. Hieronymus in cap. xxxii, Judæos in Topheth immolasse filios duobus idolis, scilicet Baal et Moloch; sed verius est eos immolasse soli Moloch, qui et Melchom dicitur, qui erat Baal, id est deus Ammonitarum; Baal enim commune deorum erat nomen. Sed quis erat Melchom? Arias, in cap. i *Amos* putat fuisse Mercurium, quem Ammonitæ colebant quasi Melech, id est regem, vel quasi Malach, id est animarum ductorem, et deorum nuntium: Hebræis enim *מלכ* *malach*, est nuntius. Sed respondeo fuisse Saturnum, qui Moloch vel Melech, id est rex: vel Melchom, id est rex eorum, dictus est. Saturno enim solebant homines amicissimos et pueros immolare, præsertim in gravi aliqua calamitate ad eam averterendam, tum Phœnices sive Chananæi, tum ab eis prognati Carthaginenses. Ita Eusebius, lib. IV *Prepar.* vii, Philo lib. I *Historiæ Phœnicæ*, Curtius lib. IV, et Diodorus, lib. XX.

Sic Pyrrhus, capta Troja, Polyxenam Priami filiam, Ulysses Astyanactem Hectoris primogenitum, pro felici reditu in patriam, diis sacrificarunt, quorum fœneria celebrat Seneca in *Troade*, Paulus Sorius, lib. IV, cap. vi, et Herodotus, lib. VII, scribant moris fuisse apud Persus, in gratiarum actionem diis vivos sub terra defodere pueros ac virgines, indigenarum filios et filias, idque fecisse Amestrim Xerxis uxorem in quatuordecim nobilibus Persarum filiis. Sic Mexicani nostro seculo quotannis viginti hominum millia mactabant demoni, antequam ab Hispanis subigerentur: quinimo idolum quoddam ex farina humano sanguine permixta festo quodam die efformabant, ac post ejus adorationem, illud in minutissimas partes secantes sigillatim distribuiebant, singulique suam partem devorabant, ita sacrilegum sacrificium consummantes. Vide de Moloch dicta *Levit.* cap. xviii, 21.

Dico quarto: Hanc locum contaminavit et destruxit Josias, IV *Reg.* xxiii, 40, anno regni 19: jam ergo, Jeremia prophetante, eversa erat Topheth. Jeremia ergo non præsentem, sed præteritam taxat idololatriam, *g. d.* In Topheth peccastis, in Topheth quoque puniemini. Unde Hebræi et S. Hieronymus censent Topheth vocari gehennam, id est locum supplicii; quod in ea valle, ubi Judei filios suos Moloch sacrificaverant, Deus eos deleverit, ut illis minatus est vers. seq., et cap. xix, vers. 6, 11, 12. Denique inde ob similitudinem crudelitatem et incendium, infernus a Christo dicitur gehenna, *Matth.* v, 22, et ab Isaia, cap. xxx, vers. 33; sicut Beatorum locus dicitur *תהן* *gan eden*, id est vallis vel hortus deliciarum, hoc est paradysus. Ita S. Hieronymus.

Hinc tradunt, vel potius more suo fabulantur Judei, uti narrat S. Thomas in *Isaie* cap. xxx, vers. ult., in Topheth esse inferni fauces, sive gehennalis incendii spiracula, ut de Aina fingunt Poetæ; quia ibi, inquit, due palme perpetuo fumant. Stipendium est tam crudeliter cultam idoli secutos esse Judæos, neglecto facillimo cultu Dei veri. Unde Hercules, ait Macrobius, lib. VII, *Saturn.* oratio hominum victimas postulante, pensavit Italiam, ut pro hominibus vivis cereos offerret.

32. ET NON DICITUR AMPLIUS, TOPHETH. — Alludit ad radicem *תפ* *tapha*, id est pulcher fuit, *g. d.* Topheth non vocabitur amplius Topheth, id est locus pulchritudinis, amenitatis et gratiæ (hoc enim significat *Ennom*): sed stragis, quia ibi plurimi Judei occiduntur et sepeliuntur, « eo quod non sit locus » alius sepeliendi, ob multitudinem cadaverum.

33. MORVICINUM, — id est cadaver, id est cada-

vera.

Trepologie filios suos immolant Moloch, qui ingenium, vires, tempus, opera impendant veneri, ventri, ambitioni: quocirca et ipsi descendunt in Topheth, ibique cremabuntur cum Lucifero. Vere S. Augustinus in *Sententiis*, Sentent. 136: « Omnes, ait, pravæ cupiditates sunt porte inferi per quas in mortem itur: cuius dominatum subit, qui adeptum se ad perfrendum letatur, quod periterum concepivit »

32. ET NON DICITUR AMPLIUS, TOPHETH. — Alludit ad radicem *תפ* *tapha*, id est pulcher fuit, *g. d.* Topheth non vocabitur amplius Topheth, id est locus pulchritudinis, amenitatis et gratiæ (hoc enim significat *Ennom*): sed stragis, quia ibi plurimi Judei occiduntur et sepeliuntur, « eo quod non sit locus » alius sepeliendi, ob multitudinem cadaverum.

33. MORVICINUM, — id est cadaver, id est cada-

vera.

Trepologie filios suos immolant Moloch, qui ingenium, vires, tempus, opera impendant veneri, ventri, ambitioni: quocirca et ipsi descendunt in Topheth, ibique cremabuntur cum Lucifero. Vere S. Augustinus in *Sententiis*, Sentent. 136: « Omnes, ait, pravæ cupiditates sunt porte inferi per quas in mortem itur: cuius dominatum subit, qui adeptum se ad perfrendum letatur, quod periterum concepivit »

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Perstat in praedicanda vastatione Jerusalem ab ejus idololatriam et scelera. Unde primo, vers. 1, tradit Chaldaeos Judaeorum sepulera eversuros et ossa dispersuros. Secundo, vers. 3, quod homines magis diliges mortem quam vitam. Tertio, vers. 4, arguit eorum impunitiam, atque, vers. 7, aves in vere ad suos nidus reverti, Judaeos vero ad Deum nolle reverti. Quarto, vers. 10, arguit Prophetas et sacerdotes dicentes Pax, pax. Quinto, vers. 13, pro uvis et vino minuat eas aquam fellis. Sexto, vers. 16, ex Dan ait venturae Chaldaeos, foreque saevos ut basiliscos (1).

1. In illo tempore, ait Dominus: Ejicient ossa regum Juda, et ossa principum ejus, et ossa sacerdotum, et ossa prophetarum, et ossa eorum qui habitaverunt Jerusalem, de sepulchris suis: 2. et expandent ea ad solem, et lunam, et omnem militiam caeli, quae dilexerunt, et quibus servierunt, et post quae ambulaverunt, et quae quaesierunt, et adoraverunt: non colligentur, et non sepelientur: in sterquilinum super faciem terrae erunt. 3. Et eligent magis mortem quam vitam omnes qui residui fuerint de cognatione hac pessima in universis locis, quae delicta sunt, ad quae ejeci eos, dicit Dominus exercituum. 4. Et dices ad eos: Haec dicit Dominus: Numquid qui cadit, non resurget? et qui aversus est, non revertetur? 5. Quare ergo aversus est populus iste in Jerusalem aversione contentiosa? Apprehenderunt mendacium, et noluerunt reverti. 6. Attendi, et auscultavi: nemo quod bonum est loquitur, nullus est qui agat poenitentiam super peccato suo, dicens: Quid feci? Omnes conversi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens ad praedium. 7. Milvus in caelo cognovit tempus suum: turtur, et hirundo, et ciconia custodierunt tempus adventus sui: populus autem meus non cognovit iudicium Domini. 8. Quomodo dicitis: Sapientes nos sumus, et lex Domini nobiscum est? vere mendacium operatus est stylus mendax scribarum. 9. Confusi sunt sapientes, perterriti et capti sunt: verbum enim Domini proiecerunt, et sapientia nulla est in eis. 10. Propterea dabo mulieres eorum exteris, agros eorum haeredibus: quia a minimo usque ad maximum omnes avaritiam sequuntur: a propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium. 11. Et sanabant contritionem filiae populi mei ad ignominiam, dicentes: Pax, pax: cum non esset pax. 12. Confusi sunt, quia abominationem fecerunt: quiniimo confusione non sunt confusi, et erubescere nescierunt: illicro cadent inter corruentes, in tempore visitationis suae corruent, dicit Dominus. 13. Congregans congregabo eos, ait Dominus: non est uva in

(1) Draconis securitatis falsis presumptionibus quibus capti Judaei in vanam fiducia erigebantur, aliam adit Propheta, scilicet:

Tertio, persuasio concepta de facilitate veniae, et de catione poenae. Utraque eliditur, primo, expositatione de neglecta tempestiva et necessaria poenitentia, 4-7; secundo, reargutione scribarum de presumptione, vulgi de avaritia, pseudoprophetarum de falsa promissione poenae, 8-12; tertio, comparatione toleranda oblationis et famis, frustra eventus exspectationis, inferenda vastitatis ab hoste in pacibilibus, 13-17.

In parte sermonis posteriori quae a vers. 18 incipit, et ad finem capitis ix continuatur, Judaeos convincit de certitudine et justitia poenae imminentes; ut ordo clarior pateat, totam hic hujus partis seriem uno tenore subiicimus.

Primo, certitudo poenae exponitur, primo, per hucum ipsius Prophetae, tum merorem ac stuporem interius, et causam ac eventum mali exterius sentientis, 18-21; tum

medulam populo, statum oculis absentiam a tristi spectaculo sibi exoptantis, 22, cap. ix, 1, 2; secundo, per iudicium ipsiusmet Dei scelera populi plurima recensentis, 3-6, et poenas hic gravissimas docementis, 7-11. Secundo, justitia poenae declaratur, primo, proposita questione de origine tanti mali, et designata legis violatione tanquam primaria causa, 12-14; secundo, decreta hinc transgressioni respondente vindicta, 15, 16.

Tertio, utraque confirmatur et illustratur, primo, dato ad mulieres praefixis planctum de hoc facto edituras mandato, 17-19; secundo, praestito per Prophetam tristi hujus evocationis ministerio, 20-22.

In peroratione hujus sermonis, Propheta, nomine ipsius Dei, primo, instruit probos, gloriam non captandam ab humanis donis, sed a divinatorum cogitatione, 23, 24; secundo, praemonet malos, ultionem severam iustare omnibus invidencis corde, sive corpore circumcisi sint ut Judaei, sive habeant praeprium, ut Gentiles, 25, 26.

vitis, et non sunt ficus in ficulnea, folium defluxit: et dedi eis quae praetergressa sunt. 14. Quare sedemus? convenite, et ingrediamur civitatem munitam, et sileamus ibi: quia Dominus Deus noster silere nos fecit, et potum dedit nobis aquam fellis: peccavimus enim Domino. 15. Expectavimus pacem, et non erat bonum: tempus medelae, et ecce formido. 16. A Dan auditus est fremitus equorum ejus, a voce hianantium pugnatorum ejus, commota est omnis terra, et venerunt, et devoraverunt terram, et plenitudinem ejus; urbem, et habitatores ejus. 17. Quia ecce ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio: et mordebunt vos, ait Dominus. 18. Dolor meus super dolorem, in me cor meum merens. 19. Ecce vox clamoris filiae populi mei de terra longinqua: Numquid Dominus non est in Sion, aut rex ejus non est in ea? Quare ergo me ad iracundiam concitaverunt in sculptilibus suis, et in vanitatibus alienis? 20. Transit messis, finita est aestas, et nos salvati non sumus. 21. Super contritione filiae populi mei contritus sum et contristatus, stupor obtinuit me. 22. Numquid resina non est in Galaad? aut medicus non est ibi? quare igitur non est obducta cicatrix filiae populi mei?

1. IN ILLO TEMPORE, — quo Jerusalem a Chaldaeis capitur, et Judaei in Topheth occidentur.

EJICIENT OSSA REGUM JUDA. — Nota: Judaei cadavera principum suorum mortuorum comburebant, ut patet *Jeremias* cap. xxiv, vers. 3; et ossa sepeliebant cum auro, argento, vestibus, armis, coronis et sceptro, si reges essent, inquit S. Hieronymus; sin Prophetae essent aut viri primarii, cum vestibus et vasis pretiosis, sicut et nostro tempore in sepulchris Judaeorum vidimus. Ita scribit Josephus, lib. XIII *Antiq.* xv, Hyrcanum extraxisse e sepulchro Davidis tria talentorum millia. Et Sozomenus, lib. IX, in fine, narrat in sepulchro Zachariae prophetae inventum fuisse puerum e regia stirpe aurea corona redimitum, et vestibus egalibus indutum. Sic et Gentes fecerunt, ut patet funere Miseni apud Virgilium, lib. VI *Aeneid.*:

At pius Evessa ingenti mole sepulcrum
Imposuit, saevaeque arma viro, remanque tabaque.

et lib. XI, in funere Pallantis: in rogam enim injecerunt ejus vestes, galeam et arma.

Iidem etiamnum faciunt Livones, qui dura Germanorum servitute pressi, monumentis mortuorum cibum, potum, securim, et nonnihil pecuniae imponunt dicentes: « Transi, o miser, ab hoc rogam salu in mundum meliorem; ubi non tibi Germani amplius, sed tu illis imperabis, habes arma, cibum, vestium. » Testis est Joannes Lascius in *Sanogit.*

Alexander Magnus, audiens Cyri sepulcrum auro argenteoque repletum, jussit illud aperiri: « Sed praeter ejus clypeum putrem, et arcus duos Seyflicos et acinacem, nihil reperit. Ceterum corona aurea imposita amico, cui eam assuerat ipse, solum, in quo corpus jacebat, velavit, miratus tanti nominis regem, tantis praeditum opibus, haud pretiosius sepulcrum esse quam si fuisset e plebe, » inquit Q. Curtius, lib. X *De Gestis Alexand.* Paulo aliter rem narrat Plutarchus, uti mox dicam.

Praedicat ergo Jeremias, quod sepulchra haec efringet Chaldaeorum avaritia, primo, ad praedam. Ita S. Hieronymus, Hugo, Lyranus, Isidorus. Secundo, ut Theodoretus, ad contemptum et punishmentem, ut scilicet ossa Manassis et regum impiorum luci prodantur, et caeli ac stellarum, quibus servierunt Deo derelicto, pateant aspectibus. Denique ut aeri exposita eorum ossa, ab eoque consumpta, in sterquilinum et cineres solvantur. Hinc ait: « Expandent ea; » id est spargent, non colligent sub tectum; nam et hic aliquis honos est; quare nos mortuorum crania et ossa in cimiterio honesto loco in polyandro sive ossario reponere solemus. Verum hoc Judaeis a Chaldaeis non fuit concessum, uti hic minatur Deus.

Quam vero haec sepulcrorum violatio sit inhumana et barbara, facto indicavit Nitocris (licet Plutarchus id tribuat Semiramidi) regina Babylonis. Haec enim sepulcrum sibi extruxit supra portas urbis excelso loco, atque his litteris inscripsit: « Si cui regnum Babylonis post me futurorum fuerit pecuniae penuria, aperto sepulchro, sumat quantumcumque libuerit pecuniae, duntaxat indigens; aliter ne aperiat, non enim satius fuerit. » Hoc sepulcrum mansit innotum usque ad Darium Hystaspis, qui frustra ibi pecunias recondi arbitratus, aperuit monumentum, in quo pecunias non invenit, sed litteras ita dicentes: « Nisi pecunia esses inexplerebilis, et turpis lucri cupidus, haud aperuisses urnas defunctorum. » Ita Herodotus, lib. 1.

Alexander Magnus, inquit Plutarchus in eju Vita, cum Cyri monumentum in apertum comperisset, facti auctorem, Polytaechum nomine, interfecit. Titulus monumenti erat: « Quisquis homo et undecumque venisti (nam venturum novi) ego Cyrus sum, qui Persis quaesivi imperium. Ne invideas mihi, oro te, exigam hanc humum, quae corpus meum tegit. » Haec Alexandrum valde permoverunt, repuliantem rerum incertitudinem et vicissitudinem. Hinc et illa Horatii querela

de Romanorum exidit libro *Epodon*, ode xvi.

Barbarus heu! cineres insistit victor, et urben
Epues sonante verberabit ungula:
Quaque crevit venis et solibus ossa Quirini,
Nelas vitare, desaspabil insens.

2. ET OMNES MILITIAM CORR., — et omnes stellas, quæ Dei, quasi armati et instructi sunt milites, præsertim quia galearum conl tanquam stella micare solent, inquit Maldonatus.

QUEBUS SERVIERINT — lætria, ea adorando.

Nota: Gentiles adorarunt solem et stellas, tum ob splendorem et pulchritudinem, tum quia primi philosophi pene omnes putarunt eas esse animatas. Unde S. Augustinus, lib. XVIII *De Civit. iv*, refert Anaxagoram capitis accessitum, quod dixerat « solem esse saxum candens, » tum quia censebant in stellis eventus et fatum cuiusque esse descriptum. De quo plura cap. x, vers. 2.

3. ELIGENT MAGIS MORTEM QUAM VITAM. — Hoc allegorice verius erit in die iudicii, et exidit orbis, cum impij dicent montibus: « Cadite super nos, » et collibus: « Operite nos. »

IN UNIVERSIS LOCIS QUÆ DERELICTA SUNT, AD QUÆ ERECTI EOS. — in Babylone, inquit Lyrannus. *Secundo* et melius, in Judææ montanis et abditis, inquit Vatablus. Aut *tertio*, in desertis Moab et Idumææ, ad quæ fugerant metu Chaldæorum Judæi. Ita a Castro. Aliter Sanchez: « Quæ derelicta sunt, » hoc est, inquit, in universis locis in quibus Judæi derelicti sunt, ut sit hypallage.

4. NUMQUID QUI CADIT, NON RESURGIT? — q. d. Omnes qui cadunt resurgere cupiunt, et ad id toto corporis animique nisu conantur: pari modo qui aversi sunt a recta via et itinere, ea cognita in eam reverti festinant, quæ est ergo Judæorum insania, velle in lapsu et errore perdurare? Ita Lyrannus, Dionysius, Isidorus et S. Hieronymus: « Humanum enim est cadere, diabolicum nolle resurgere. »

5. AVERSIONE CONTENTIOSA. — id est forti, jugi, pertinaci, ita ut non sit reverti. Unde hebraice est, aversione perpetua.

APPREHENDERUNT MENDACIUM. — Hebraice דרשית *derisit*, id est dolos, et fraudes pseudopropheta- rum Jeremiæ minas irridendum, his enim crediderunt. Ita Vatablus, Pagninus, Lyrannus, Dionysius. *Secundo*, S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, S. Thomas vertunt, « mendaciam, » id est iniquitatem, pravitatem. Sic alibi e contrario sæpe veritas vocatur omne falsum vel officium virtutis; et sic diabolus dicitur non stitisse in veritate, id est non perseverasse in officio angelico, seu in eo quod decebat angelum *factus*, *Joan. viii, 44.*
6 (1). OMNES CONVERSI SUNT AD CURSUM SUUM, — ut

(1) « Attendit et assultavit », sunt verba Dei. Eleganter hoc loco Deus se ipsum cum patre comparat ex occulto cælitum per aliquod tempus differens curavit, ut Judæis nec tempus nec facultas ad frugem reddendi deesset.
(J. D. Michaelis.)

sequantur naturæ et voluntatis præve pronitatem in malum, sicut equus effreni impetu currit, quo eum stimulus vel phantasia agit, v. g. in prælitum, etiam cum certo vitæ periculo. Paulo alter, sed efficacius vertunt Septuaginta: *Currans deflexit a cursu suo, et equus defessus in hincitu suo, q. d.* Currens diu, tandem delassatur, et currere desinit: equus pariter hinniens ad cursum in prælitum, eo delassatus, hinnire et currere desinit; at hi in continuo peccandi labore, et cursu ad scelera non fatigantur, sed quasi infatigabiles et insatiabiles ad alia et alia assidue procurant. Ita Theodorus. Hic peccatoris vitis immergi est stupor, his furor.

7. MILVUS IN CORLO (EX CÆLO, EX CÆLI TEMPERATIONE ET QUALITATE) COGNOVIT TEMPUS SUUM. — « Milvus » scilicet albus, id est ciconia, hæc enim a pietate in parentes hebraice dicitur חסידה *chasidea*, id est pia, et a candore vocatur candida. Unde Virgilius, *Georg. II*:

Cum vere rubenti
Candida venit avis.

Ciconia enim in vere ex frigidioribus locis in nidum suum redit; quod non facit milvus, indeque ciconia hospitis qui nusquam habitat, est hieroglyphicum. Ita a Castro, Maldonatus et Hebræi. Verum, quia milvus nusquam vocatur ciconia, et quia de ciconia sequitur; hinc melius proprie hio milvum accipias, qui hebraice dicitur *chasidea* per antiphrasim, quia minime pia, sed rapacissima est avis. Nomina enim animalium apud Hebræos multis sunt communia. Unde *chasidea* milvum interpretantur primo, S. Hieronymus, *Zachar. cap. v, vers. 9*, ubi in *Comment.* sic ait: « Chasidam Hebræi milvum putant, a vera rapacissimam, et semper domesticis avibus insidiantem. » *Secundo*, Symmachus, et sexta editio, *Psalm. cxi, 18*, *casida* vertunt, *milvum*, ubi Septuaginta vertunt, *herodium*. *Tertio*, Thalmudiste, ait Pagninus, dicitur quod *chasidea* sit יבנה *יהב* *dhava labana*, id est nilvus albus; sic appellatus, quod faciat misericordias aut beneficia cum sociis suis, quibus de escis quas rapuit, distribuit.

Pulchre Baptista Mantuanus, lib. V *Aphorora* de avium ingenio ita canit:

Astra etiam pluviosque docent, et certa diernm
Tempora et annorum, sic vere cognoscit hirundo,
Alciones hiemem, ventos et falata volunt,
Et tempus campis silentibus imbres.

TEMPUS SUUM, — tempus vernum, blandum et commodum ad redeundum, nidificandum, ova et pullos generandum, q. d. Et vos, o Judæi, o

cognoscit; sed etiam hi conatus frænstrans reperiuntur, inest autem in hac comparatione, figura remota, hic sensus: Deus pro indulgentia sua ac lenitate penas peccatorum per aliquod tempus differens curavit, ut Judæis nec tempus nec facultas ad frugem reddendi deesset.
(J. D. Michaelis.)

mortales, non cognoscitis tempus, id est opportunitatem ponendi, Deum conciliandi, serendi bona opera quibus æternam gloriam metatis. Rursus, non cognoscitis tempus, puta hiemem asperam iræ et vindicte Dei vobis imminenti, ut eam instar mihi et ciconiæ fugiatis.

Tempus sive occasione pulchro hoc modo depingit Ausonius:

Sum dea, que rara et peris Occasio nota,
Quid robata insistis? stare loco nequeo.
Quid talaria habes? volucris sum: Mercurius que
Fortunam sedet, trado ego, cum volui.
Cane legis faciem? cognosci nolo, sed heus tu,
Occupi calva es? ne teneas fugiess.

Deinde comitem Occasionis metancæam, sive seram penitentiam ita describit:

Sum dea, que facti non facique exigo penas,
Nempe ut peniteat, sic Metancæ vocor.

« Apes, inquit Plinius, lib. XI, cap. vi et x, peragrunt opus suum non statis diebus, sed quoties celi commoditas invitat; ita suo quæque tempore capiendi est occasio. » Idem, lib. XV, cap. xxv: « Mors, ait, novissima omnium germinat, et tamen parit inter primas; ita qui tempus idoneum opperturur rei conficiendæ, citius serius capere nititur, tamen maturus conficitur. » Et Hesiodus: « Aestas non semper fuerit, componite nidos. » Hoc est quod ait Paulus: « Dum tempus habemus, operemur bonum, » seminemus bona opera ex quibus in æternitatem vivamus.

TURTA. — Mystice S. Hieronymus, hom. *De turture*, cap. x, vers. 3: « Turturem, ait, dicit omnem castam Ecclesiam, hirundinem vero Joannem hominum amatorem, cecidit autem (sic enim ipse legit pro ciconia) eloquentissimum Paulum, Ecclesiæ organum. » Vide eum de turture. Adit S. Ambrosius, lib. VI *Hexam. cap. iv*: « Vides, inquit, quantum Dominus etiam minusculis animalculis infundit prudentiam? Turtur nido suo, ne pullos suos incuset lupus, squille folia superjacit: novit enim quod hujusmodi folia lapi ingerere consueverunt, novit avicula, quomodo postea tristem foveat suam; et tu ignoras, et tu negligis, quomodo adversus lupum nequitiæ spiritalis postulationem vite hujus habes tutorem! » Sed de hoc alii dubitant. Nam quid turtur a lupo sibi pulisque metuat, in arboribus nidulans? Gladio-lum, vel, ut alii legunt, iridena nidis imponere tradit Athenus; Philes vero comedere eandem, tanquam fasciaticis amuletum, et ad pullorum custodiam. Sed audi similia, eaque mira de provida avium sagacitate, eaque imitare: « Morbum ingruentem hieracio herba accipiter propulsat, chelidonian visui saluberrimam hirundines monstraverit, vexatis pullorum oculis illa medentes, organo sibi medetur ciconia; ætite lapide aquila; circus echiorio; nilvus rhamno; upupa adianto; tardi ramo myrti; pavo radice lini; ardea canero;

palumbes, graculi, merule, perdices lauri ramo annum fastidium purgant; columbe, turtures et gallinacæ, herbe, que vocatur helixine; anates, arsures ceteræque aquaticæ herba siderite; grues et similes junco palustri, corvus occiso chameleonte, qui etiam victori nocet, lauro infestum virus exstinguit, » ait Aldrovandus *Prolegom. in Ornithol.* Ubi et addit luscianam, cum solstitio restivo colorem æque ac vocem mutare.

HIRUNDO. — Hebraice חסד *sus*, quod Vatablus, Pagninus et alii vertunt, *græna*, que proceritate et voce similis est equo, qui hebraice sus dicitur. Verum Septuaginta, Chaldæa, Noster et alii, *Isata* cap. xxxviii, vers. 14, sus vertunt, *hirundo*; prima enim avium in vere redit hirundo, unde adagium: « A hirundo non facit ver. » Audi mira de hirundine, ejusque solertia et veris præsentia.

Hirundines sub hiemem et frigora glomerant se, alisque et pedibus sese invicem implicantes, mergunt se in stagnum, ibique quasi soporate et exanimes quiescunt, dum verus calor appetat, quem ut sentiunt, ad se redeunt et reviviscunt. Ita oculati testes Poloni testantur. Hirundo ergo ex aquis reditiva, primo vere ad nos redit, pristinos nidos investigat, inventisque applaudit, sibi que congratulatur mihi-que, cantu vario et quasi articulato. Thabarum lecta, teste Plinio, lib. X, cap. xxiii, subire negatur hirundo, quod urbs illa sæpius capta et vastata sit. Id ex Plinio repetens Solinus cap. xv *Polyhist.* causam hæc dat: « Nam inter cætera, inquit, habere hirundines quiddam præscium inde nascitur, quod lapsura non pntunt culmina, et aspernantur peritura quoquo modo tecta. » Mirum vero est quod scribit Plinius, lib. X, cap. xxxiii, hirundines in Heracleotico Nili ostio, exundationi Nili molem inexpugnabilem continuatione nidorum ita opponere stadii unius spatium, ut id humano opere perici vix posse credatur. Et in *Egypto* juxta oppidum Copton, insulam esse aiunt sacram Isidi, quam ne Nilus inundet, hirundines, incipientia vere, palea et stramento firmant continuatis per triduum noctibus, tanto labore, ut multas in opere emori constet, eamque militiam illis cum anno redire sperant.

Alia quoque aves vere redeunt, sed præ his nominat hirundines. Ille enim certo primo vere redeunt, verque quasi annuntiant. Rursus, quia id magis mirum est in hirundine, que vix disciplinam admittit, vix cicurari se patitur. Unde Plinius, lib. X, cap. xv: « E volucris, inquit, hirundines sunt indociles, et terrestribus mures, cum elephantis jussa faciunt, leones jugum subeant, in mari vituli, totque piscium genera mitescant. » Et Plutarchus, VIII *Sympos. Quæst. VII*: « De his, inquit, que nobiscum habitant, sola hirundo et musca non cieuratur homini, nec tangi se patiuntur, neque consuetudinem aut societatem ulius operis ludive admittunt, quod musca facit metu incommodi, et qui subinde abigitur; hirundo autem quia natura odit homines, et ob infide-

litatem semper suspiciosa manet, et circrationis fugax. » Ludovicus Aristotus in satyris scribit mori hirundinem, si vel unica tantum die in cavea inclusa teneatur; unde et hebraice vocatur *וירר דער*, id est libera, ait R. David. Albertus Magnus tamen scribit se vidisse hirundines manufactas, et ad marum advolantes. Sed hæc raræ sunt. Porro hirundo pietatis parentum (et maxime Dei) in filios symbolum est. Nam, ut ait Horus Apollo; lib. II *Hieroglyph.* cap. xxx: « Omnes parentum opes filii relicta volentes innuere *Egyptii*, hirundinem pingunt. Illa enim jam morti proxima, luto seipsum volutat, et pullis latebras comparat. » Et S. Ambrosius, lib. V *Hexam.* cap. xvii: « Hirundo, ait, minuscula corpora, sed egregie pio sublimis affectu, indiga rerum omnium, pressiosiores auro nidos struit. » Hirundo ergo hic notat Deum in Hebraeos quasi in filios ipsi, omnia sua bona eis elargitum, cum ipsi in eum essent ingrati et impij.

Ex hoc suo in vere reditu, hirundo vocatur « prænutia veris. » Ovidius, *Pastor.* I:

Tunc blandi soles, ignotaque prodiit hirundo,
Et lateum celsa sub trabe fingit opus.

Et:

Fallitur, an veris prænutia venit hirundo,
An metuît, ne quæ versa recurrat hiems?

Hinc Rhodi, teste Athenæo, in fine hiemis invitare solent hirundines, ut ver afferant quod *ῥοδιῶν* nuncupabant, hoc est, *ῥοδιῶν ἀγρίων*, id est hirundini stipem colligere, circumuendo oppidanorum ædes, et canendo cantilenam hanc (*ῥοδιῶνα* quasi hirundinariam vocabant): « Venit, venit hirundo, pulchras horas, et annos pulchros. » Idem testatur Theognis, lib. III *Sacrificat.*, et ex eo Aldrovandus.

Mystice, totam hirundinis naturam explicat Iacobus de Vitriaco Cardinalis, *Domine*, II *Adventus*: Hirundo, inquit, quæ in collo et pectore rubicunda est, Sanctos significat, quibus Christi passionis fides in corde est et in ore, dum corde credunt ad iustitiam, ore autem confitentur ad salutem. *Secundo*, stercoreibus ejus cum Tobia homines mundi animi exerceantur, id est bonis temporalibus, quæ Sancti tanquam stercore reputant, sicut ait Apostolus. *Tertio*, fugit hirundo hiemem, et ad calidas regiones transit, ita sanctus gaudiis peccatorum, et torpore ignavie fugiens, ad Austrum Spiritus Sancti tendit, ut habitat in fervore charitatis. *Quarto*, in nidis construendis, et pullis educandis sollicita est hirundo; ita in Christi ope et gratia spem suam vir sanctus ponit, et ibi pullos honorum operum recondit, et proxime educandis et nutriendis intendit. *Quinto*, hirundo lapsura culmina deserit, et Sancti presentis sæculi ruinam fugiunt, ne cum ruente opprimentur et ruant. *Sexto*, mare transvolat hirundo, et Sancti mundi hujus amaritudinem transeundo,

extra mundum Deo servant. *Septimo*, revertitur hirundo post frigus hiemis, ut annuntiet initium veris; ita justus post tentationes ad temperiam, Domino docente, pervenit, et seipsum bonæ conversationis exemplum, et virorem virtutum aliis ostendit. *Octavo*, hirundo quærit ver, quod est medium inter hiemem et æstas *ἦ*, et sanctus in se tenet discretionis et temperantiæ modum. *Nono*, hirundo cibum residens non sumit, sed in aere quas capit escas edit, et vir justus in terris cœlestia querit. *Decimo*, hirundo nec alias infestat aves, nec ipsa ab aliis rapitur, et viri justi nec alios laedunt, nec unquam demonibus præda fiunt. *Undecimo*, hirundines sunt verbi Dei præcones, ad hos enim hæc D. Chrysostomi similitudo refertur: « Hirundines, inquit, alimenta suis pullis ab ore in os trahunt, nostra autem non, sed ab ore ad aures: illa quippe in corruptionem, nostra vero in incorruptionem procedunt illa corpora, nostram autem nostra impingunt. *Duodecimo*, hirundo seculo nidificans, et pullis visum per herbam chelidonia reparans, designat justum in nulla indigentia desperare, neque ab opere cessare, sed parere filios Christo, eosque per veritatis pharmaca illuminare.

ET CICONIA CUSTODIERUNT TEMPUS ADVENTUS SUI, — scilicet tempus migrationis suæ in alium locum, ut hiemis rigore fugiant, et ver placidum quaerant. *Secundo*, hæc aves sciunt ubi et quando nidificent et pullos alant.

POPULUS AUTEM MEUS NON COGNOVIT JUDICIUM DOMINI, — id est tempus ultionis, a lege in genere, et a me in particulari definitum et promulgatum, quasi instans, ut hiemem desolationis Jerusalem per penitentiam effugiat. Porro « non cognovit, » id est noluit estimare, non curavit, non credidit minis Domini. Alii « non cognovit, » scilicet practice, id est noluit facere iudicium Domini, id est precepta, ut fructum legis decerneret. Ita Theodoretus.

Comparat Deus Judæos avibus, peccata hiemi, misericordiam suam veri, docetque eos imprudentiores esse quam aves illæ sicut, que quamvis discedant, tamen statis temporibus redeunt, quasi nos doceant agere penitentiam. Nam, ut Plinius ait lib. VIII, cap. xxvi, homines a bestis medicinam, sic Tertullianus, lib. *De Penitentia*, ait penitentiam ab iisdem discere debere. Audi Tertullianum, lib. *De Penitentia*, in fine: « Cur cessas aggredi, quod scias mederi tibi? mutæ quidem anime et irracionales medicinas sibi divinius attributas in tempore agnoscent. Cervus sagitta transfixus, ut ferrum et irrevocabiles moras ejus de vulnere expellat, sicut sibi dicitur mendum. Hirundo si exœcaverit pullos, novit illos rursus oculare de sua chelidonia. Peccator restituendo sibi institutum a Domino exomologans sciens, illam præteribit? » Idem habet S. Paeianus, *Exhort. ad penitent.*

S. Barlaam apud Damascenum in *Hist.* cap. I,

adorum cullores comparans aucupi, lepidum de lussinia habet apologum. Cum enim illa capta ab aucupe se jugulandam videret, dixit ei: Quidnam commodi ex mea nec consequeris? nec enim per me vestrem tuam explere poteris: si me liberare volueris, dabo tibi tria præcepta, quæ si servare per omnem vitam, magna tibi afferent commoda. Promisit illa libertatem, si quid novi et magni ab ea disceret. Tum illa: « Nunquam, ait, rem quam consequi nequeas, aggredere, nunquam rei præterite te poeniteat, rei incredibili nunquam fidem adhibe. » Ille prudentiam ejus admiratus, eam dimisit. Dimissa ergo tentavit aucupem, et videret an hæc præcepta servaret, dixitque: O homo, qualem hodie thesaurum amisisti! est enim in visceribus meis unio, struthionis ovam magnitudine excedens. Audiens hoc aucupis penituit, avemque ad se pellicere conatus est. Cui illa: Nunc te stolidum esse video. Docui enim te, ne ob rem præteritam penitentiam ducereris, et ecce indoluitis quod me dimiseris. Præcepi tibi, ne ea que assequi non posses, aggredere, et tamen arripere me conaris, cum iter meum assequi nequeas. Edixi tibi ne incredibili sermone fidem haberes, et ecce in visceribus meis unionem, statum meam excedentem inesse credidisti. Sic, inquit, stulti sunt idololatras, quia colunt idola quorum ipsi opifices sunt.

8. MENDACIUM OPERATUS EST STYLUS MENDAX SCRIBARUM. — Chaldeus, frustra fecit scriba calamam mendari, — id est falsas scripturas, quia cum lex transgressoribus poenas et excidium intulerit, Scribae dicunt: « Pax, pax, » redemptionem penarum et salutem promittendo Judæis per solas exteriores oblationes; sique falsa interpretatione legem corumpunt, et sic « sanant, » id est sanare student, « conditionem populi ad » ejus « ignominiam » et confusionem. Verum « confusi sunt, » perterriti et capti sunt, » id est confundentur et percellentur metu cum capientur a Chaldeis.

Paeianus verit: Vere etiam inveniendum fecit stylus, frustra scribit, quasi dicat: Frustra sunt scribere et scribarum officium in Jerusalem, quia ipsi legem et verbis et factis pervertunt; aut, ut Maldonatus, *q. d.* Frustra scribe in lege transcribenda laborant, cum vos, o Judæi, minime eam servetis.

10. AGROS FORUM (dabo) narentibus. — Hebraice *אֲרָמֵי יִשְׂרָאֵל*, id est possessoribus, scilicet aliis, pita Chaldeis, qui agros Judæorum invadent et occupabunt.

CUNCTI FACIUNT MENDACIUM, — id est dolos et fraudes, et mendacii legis interpretatione, lucra plebis aucupantur. *Secundo*, « mendacium, » id est quamvis pravitate; hæc enim est mendacium non vocale, sed practicum; unde sæpe in Scriptura vocatur « mendacium. »

11. CONGREGANS CONGREGABO EOS, — scilicet ad necem et captivitatem, id est omnino perdam et delebo eos, aint a Castro et Sanchez. Ant simplicius, congregabo eos in Jerusalem aliasque

Judææ urbes, ut ibi obsidionem arctissimam patiantur a Chaldeis, a quibus non relinquatur in vilibus uvæ, nec in ficulnea ficus; quin et folium ex arboribus defluet. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Lyranus et Maldonatus. Notat S. Hieronymus hisce verbis significari longam fore obsidionem, ita ut ab autumno cum est tempus ficuum, protrahatur in hiemem cum folia defluunt. Aliter Chaldeus verit: *Frustrantur Judæi, sicut fruuntur uvæ de vite, et sicut ficus defluens de ficulnea, et sicut folium ab arbore.*

Symbolice, per ficus et uvas proverbialiter significantur opes Judæorum, quæ universe ab ipsis transibunt ad Chaldeos, ita ut etiam « quæ prætergressa sunt, » id est res viles et neglectæ, quales sunt racem pauci in vinea relicti post vindemiam, ab his denovo vestigentur et dissipantur. Hoc est quod dixit cap. vi, 9: « Usque ad racemum colligent quasi in vinea reliquias Israel. » Ita Sanchez.

DEDI EIS QUÆ PRÆTERGRESSA SUNT. — Id est dabo Judæis uvæ et ficus, quæ prætercedentur eos, id est ab eis transibunt ad Chaldeos, ab eisque carpentur. Ita S. Hieronymus, Vatablus, Hugo et Lyranus. Alii explicant, *q. d.* Dabo Judæis tantum illos fructus, quos Chaldei vastando prætermiserint, ut eos ipsi furim colligant. Verum prior sensum exigit pronomen alifium *אֵלֵינוּ יִשְׂרָאֵל*, quod Judæos respicit, non Chaldeos, utpote quorum nulla hic facta est mentio.

14. INGREDIAMUR CIVITATEM MUNITAM, — Jerusalem; Septuaginta, *ingrediamur civitates munitas*. Est mimesis, sunt enim hæc Judæorum, ob imminentes Chaldeos pavidorum, verba.

ET SILEAMUS MI. — Id est expectamus anxii et mestri rei hujus et belli exitum; vel, ut Lyranus et Hugo, sileamus ibi, auscultantes tubas hostiles, an veniant Chaldei: nihil moliamur, non provocemus hostem, tantum defendamur muris, siquidem Dominus in hæc angustias nos adduxit, et, ut Septuaginta, *abiecit nos*; Chaldeus, *subiecit nos*. Silentium ergo hoc significat ingentem pavorem et consternationem; sic enim silent pavidi mores coram fele: sic siluit terra coram Alexandro Magno, I *Machab.* cap. 1, 3.

Aliter Vatablus, Paeianus et a Castro: « Sileamus, » id est moriamur et pereamus; est calchæris: mortui enim silent. Sic cap. xxx, 37, ait: « Concluserunt, » id est perierunt, « arva panis; » et cap. xlii, 28: « Omnes viri prelli confictescunt, » id est peribunt, et sic Infernus et sepulcrum hebraice dicitur *דָּמָא*, id est silentium.

Tertio, S. Hieronymus: Deus, inquit, inexorabilis silentium nobis imposuit, ut non audemus cum depreari: consuetudo enim peccandi parit desperationem veniæ.

Quarto, alii: « Sileamus, » id est quiescamus a tantis malis, in quibus hic versamur; sed quomodo Deus silere eos fecit, quos tantis malis afflixit?

Moraliter, multiplex est silentium, ait Divus Thomas. *Primum*, stuporis: Ames cap. viii: « In omni loco propejctur silentium. » *Secundum*, securitatis: *Isaia* cap. xxxii: « Et erit opus justitie pax, et cultus justitie silentium, et securitas usque in sempiternum. » *Tertium*, longanimitatis: *Thren.* cap. iii: « Bonum est preestolari enim silentio salutare Dei. » *Quartum*, quietis cordis: *Ecl.* xii: « Verba sapientium acut stimuli, et quasi clavi in altum defixi. » Hucusque D. Thomas vel potius Thomas Anglicus.

ET POTUM DEDIT NOBIS AQUAM FELLIS. — Vatablus, aquam felicitam, sive felle mixtam, ideoque amarum: Chaldeus, aquam maledictionis; hoc est amaritudine nos replevit, ut discamus per experientiam, melum et amarum esse reliquisse, et ad amaritudinem provocasse dulcem Dominum. Ita S. Hieronymus. Sic dicitur *Psalm.* lxx, 5: « Ostendisti populo tuo dura: potastis nos vino compunctionis; » et *Psalm.* lxxix, 6: « Cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis nobis in lacrymis in mensura. »

Potest *secundo*, verti: Potum dedit nobis aquam veneni lethiferi, id est, dedit, ut Dominus in angore et pericula mortis, ac si aconitum nobis propinasset.

Moraliter, discere hic quid sit peccatum, ejusque illecebra; scilicet est gutta mellis, que vertitur in mare fellis: modica enim voluptas punitur aeterno dolore et igne.

15. EXPECTAVIMUS PACEM, — credentes falsis prophetis, qui dicebant: « Pax, pax. »

ET NON ERAT BONUM, — pacis scilicet, quod expectabamus. Ita Vatablus, S. Thomas, Lyranus. Aliter S. Hieronymus, non erat bonum, id est meritum quo pacem mereremur.

TEMPUS MEDELE. — Id est liberationis; Chaldeus, propitiationis: repele expectavimus.

16. A DAN ADITUS EST FREMITUS EGORUM EJUS, — q. d. Ex Dan, sive ex Cesarea Philippi venit Nabuchodonosor cum suo equitatu contra Jerusalem. Vide dicta cap. iv, vers. 13.

Hæc allegorice multi cum trenaio, lib. V, cap. xxx, accipiunt de Antichristo nascituro ex tribu Dan, et sic exponunt illud *Genes.* xlii: « Fiat Dan coluber in via, » ideoque *Apoc.* vii, inter tribus signatas, solam omitti Dan. Ita S. Augustinus, Gregorius, Theodoretus, Ambrosius, Damascenus, Anselmus, Rupertus, Beda et alii, quos refert Lipomannus, *Genes.* lxx, 16. Unde Ribera, *Apoc.* cap. vii, num. 13: « Quare, inquit, a Dan venit Antichristus? quoniam ex tribu Dan in urbe Dan habitante, et fort. sse in eadem urbe nascetur. »

DEVORAVIBUNT TERRAM ET PLENTUDINEM EJUS, — id est uberitatem ejus, puta omnes fructus, quibus plena erat.

17. ECCE IGO MITTAM VOBIS SERPENTES REGULOS. — Septuaginta, serpentes mortiferos. Nota *regulus*, teste Plinio, lib. VIII, xxi, Solino, cap. xxx, Eliano, lib. IX, cap. xviii, latine idem est, qui græce

basiliscus, nimirum serpens est digiti aut palmi magnitudine, alba quasi corona lineata habens caput; media parte corporis serpit, media erectus incedit, ita noxius ut auras inficiat, adeo « ut in aera nulla alitum impune transvolat infectum spiritu pestilenti, » ait Solinus cap. xxx, herbas exurat, afflatu imo spiritu homines interimit, sibilu fuget omnes serpentes; unde *regulus*, id est rex serpentum dicitur. Tales fuere Chaldei Judæis, ut eos solo pene aspectu, hinnitus et voce exanimarent. Unde Chaldeus vertit: *Populus occidentes, sicut serpentes regulos, quibus non est incantatio, et occidunt vos.*

QUIBUS NON EST INCANTATIO. — Id est qui ita barbari sunt et crudelis, ut nullis precibus ad misericordiam flecti possint. Ita S. Hieronymus et Chaldeus, sed Septuaginta vertunt, a quibus non est evellere, scilicet aculeum veneni miteri, et mordentibus vos insanabiliter cum dolore cordis vestri deficientes.

Tropologicæ, tales reguli impiis et damnatis sunt demones. Ita S. Gregorius, lib. XXIV *Moral.* v: « Immittat, inquit, vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio, ac si diceret: Justo iudicio talibus vos immundis spiritibus tradam, qui a vobis exuti exhortatione prædicantium quasi incantantium sermone non valeant. » Rursum tales reguli sunt detractores, ait Hugo.

18. DOLOR MEVS SUPER DOLOREM. — Nota esse vocem *Jeremie*, ut docent Chaldeus, Hugo, S. Thomas, Lyranus, vel, ut S. Hieronymus et Rabanus, Dei, dolentis et plangentis eversionem Jerusalem, ut præ dolore quasi os rictu distendat. Hebræum enim כבלי מותי *maligiti*, quod Græcis non dicitur *adon*, sed *pidiqa*, est rictus oris, dolore partim contracti, partim distenti, et habentis risus similitudinem. Ita S. Hieronymus. Sed Maldonatus et Sanchez censent hæc esse verba populi dolentis, quæ a Propheta per mimesin recitentur. Unde tropologicæ addit Sanchez peccatores in suis peccatis letari et ridere; sed risum hunc esse sardonium, qui mortis est signum aut causa. Verum vers. seq. exponitur vox populi. Verior ergo est expositio S. Hieronymi.

Aliter vertit Vatablus: *Boboratio vel respiratio mea super dolorem, in me mastum est cor meum, q. d.* Cum in dolore vellem me solari, et contra eum roborare, non potui, quia cor meore oppressum est.

19. ECCE VOX CLAMORIS FILIE POPULI MEI. — Synagogam populi sui, vocat *Jeremias filiam*, quia eam amabat, educabat et admonebat ut filiam. Unde Chaldeus vertit, *vox videtur populi mei, q. d.* Doleo ego *Jeremias*, quia video audire vocem populi mei abducti in captivitatem longinquam, in Chaldeam; aut potius populi limentis adventum et obsidionem Chaldeorum. Unde pro de terra longinqua, hebraice est מרחק *merets*, propter terram, מרחקים *marchakkim*, id est distantiarum. Ita Pagninus. Sic sæpe de pro propter capitur, ut

cum dicimus, *Ploro, ejulo, lugeo de morte filii, de id est propter*. Est hebraismus et enallage, q. d. Doleo et percollor propter eos, aut metu eorum qui veniunt de terra longinqua, id est Chaldeorum. Nam de obsidione Hierosolymæ hic agi, non de captivitate, ut voluit Theodoretus, Lyranus, Thomas et Castrus, patet ex seqq. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, Vatablus et Maldonatus.

NUMQUID DOMINUS NON EST IN SION? — Verba sunt populi a Chaldeis obsessi, q. d. Numquid non Deus est quasi rex in Sion; quare ergo eam obsideri permisit? cur eam Chaldeis vastandam traditur videtur? Respondet Dominus: Cur et vos irritatis me vestris idolis? cur, me relicto, operam peccatis ab exteris diis et gentibus, quasi in Jerusalem non esset Deus, neque rex? uti dixit cap. ii, vers. 18. Notat cultum *Moloch*, id est regis hominumque deumque. Hunc enim exterum regem et deum suo patrio veroque præterulerant Judæi.

Aliter Chaldeus: censet enim ipse, si numquid non, etc., esse verba Dei, q. d. Cum habeatis me summum dominum et regem in Sion, cur fugitis ad idola?

20. TRANSIIT MESSIS. — Est vox populi Judaici plangentis diuturnam calamitatem, scilicet obsidionem tota estate et anno toleratam, quodque *Ægypti* open quam promiserant ut eam solverent non tulerint: putabant enim eos post messem venturos in malo vel junio, cum homines minus sunt occupati, et non veniebant. Dein putabant post aestatem venturos facta jam vinetia, et non veniebant. Ridet ergo hic eos Deus, recitans eorum verba. Ita S. Hieronymus, Vatablus, Lyranus et Maldonatus. Aliter S. Thomas, q. d. Transiit messis, et tamen nos adhuc fame perimus. Aliter quoque Theodoretus, q. d. Transierunt jam septuaginta messes et aestates, id est anni optimitatis, et tamen nos adhuc in Babylone manemus captivi. Verum hoc remotius et allentus est: unde videtur non de captivitate, sed de obsidione agi.

21. SUPER CONTRITIONE FILIE POPULI MEI CONTRITUS SUM, — q. d. Ego Deus, ait S. Hieronymus, vel potius, ut Chaldeus, Theodoretus, Lyranus, S. Thomas et Vatablus, ego *Jeremias*, heredo et stупeo, quod populis tantis suis malis mederi non cœvit.

22. NUMQUID RESINA NON EST IN GALAAD? — « Resina » lacryma est sive gutta, stillans vel sponte, vel ex incisione arborum, ut ex pino, cupresso, cedro, terebintho, quæ dicitur terebinthina. Celebris in Scriptura est illa, quæ in « Galaad » colligebatur: « Galaad » enim Arabiæ, quæ aromatum est feracissima, pars est. Porro resina mitigat dolorem, astringit vulnera, et cicatricem obducit. Græci *terebinthos*, vocant: *stiv* enim dicitur, quidquid fluit vel stillat. Vatablus et Pagninus *theriacam* vertunt; Chaldeus, *balsamum*.

MEDICUS NON EST IBI? — Vatablus et Pagninus vertunt, *chirurgus non est ibi*. Nota: In arte medica et chirurgia excelluerunt Galaadite et Arabes ob sua aromata et simplicia, puta herbas, ligna et fructus, quos habent præstantissimos. Rursum nominat Galaad, quod ibi *zilas* et alii Propheta habitassent, III *Reg.* xvii, 4, q. d. Desuntne Jerusalem et Judææ medicina? id est sana consilia, doctrina, institutio; vel, ut Vatablus et Chaldeus, precēs et orationes piorum virorum, atque medici, scilicet spirituales, puta Propheta et sacerdotes, quorum medicamine et consilio curentur ejus vulnera, id est peccata, et tanta clades et vastatio? q. d. Non desunt, sed non vult eos audire, Ita Theodoretus. Aliter Vatablus: *Miror*, ait, in hac regione, quæ dicit se Deum colere, non inveniri pium aliquem, qui precibus suis populi mei malis medeatur. Ex hoc loco Bacharius, epist. ad *Januarium*, probat omnem peccatum esse remissibile in hac vita. Aliter quoque a Castro, ut sit sarcasmus, q. d. Ubi sunt vestrae medicinae, id est arma, consilia, auxilia; et medici, id est principes et sacerdotes, quos iaculabatis vulnus obsidionis vestrae et excidii curaturos? Videte, quia sine Deo, imo contra Deum, non est consilium, non est sapientia, non est medicamen, nulla sanitas.

Tropologicæ resina et medicina animæ, est penitentia, ait S. Hieronymus, et, ut Chaldeus, est oratio. Unde ipse ita vertit: « Ixit *Jeremias* propheta: Forte non sunt mihi bona opera ad deprecandum pro domo Israel: desiderabam utique doctrinam *Elie* propheta, qui fuit de Galaad, cuius verba erant medicina, quia pro eo quod non sunt conversi, ideo non crevit medicina plage costis populi mei, » q. d. Deus Judæis medicinam subtraxit, quia noluerunt ea vitæ.

Rursum, resina sunt Sacramenta, quæ Christi sanguinem, ad vulnera animæ sananda efficacissimum, in eam distillant: Galaad est Ecclesia: medici sunt sacerdotes, qui Sacramenta vel quasi pharmaca administrant: terebinthus, ex qua hæc resina stillat, est corpus Christi crucifixum, de quo *Ecl.* cap. xxiv: « Ego quasi terebinthus extendi ramos meos. »

Porro quod Hippocrates, initio *Aphorism.* de medicina et medicis vulnera et morbos corporis curantibus scribit et queritur: « Vita brevis, ars longa, occasio preceps, experimentum periculum, judicium difficile; » hoc longe verius est de medicina et medicis spiritualibus, qui vulnera et morbos animæ curare satagunt.

Denique præclare S. Augustinus, in *Sententiis*, Sent. 131: « Sicut, ait, duo sunt officia medicinæ, unum quo sanatur infirmitas, aliud quo custoditur sanitas: ita duo sunt gratiæ dona, unum quod auferat carnis cupiditatem, aliud quod faciat animæ perseverare virtutem. »